На пристанційній вулиці за блискучими від сонця коліями грала музика, хтось охрипло зривався на пісню, що хтось вигопкував під танок, і Йван подумай, що, мабуть, там весілля.

"Чи не те, бува, дівча вискакує за свого танкіста?"

Іван згадав дівчину, ще зовсім юну, дитину, либонь, схожу на школярку-восьмикласницю або й ще молодшу. На ній було коричневе платтячко з білим мережаним комірцем і жовті черевички на низькому підборі. Іван танцював з нею минулої неділі під радіолу в деповському червоному кутку, що й справді був червоний від гасел, діаграм і плакатів.

Дівчина прийшла не сама, а з демобілізованим солдатом у танкістських погонах, у чорному рубчастому шоломі й жовтих крагах по лікті.

"Як на маневри прибув",— подумав Іван.

Грали танго, і танкіст просто від порога, обійнявши дівчину крагою за тоненький стан і закинувши голову назад, певно, щоб дивитися на неї трохи зверху (він був невисокий хлопчина), закружляв у танці. По тому, як він усміхався, впевнено і недбало, як виробляв ногами усякі кренделики, видно було, що солдат і в танці, і перед дівчиною, і перед усіма почувається левом серед дрібних звіряток. На нього й справді дивилися всі, хто танцював: дівчатка — захоплено, хлопці, які ще не служили,— побожно...

Іванові не досталося пари, і він блукав очима від гасла до гасла, читаючи їхній зміст. Помітивши, що новенька дивиться на нього через танкістове плече, одвернувся і знов став читати. Однак зауважив, що очі у дівчини карі, з золотом у зіницях, і що вони наївно довірливі.

Потім оголосили "білий" вальс. Дівчина, ховаючи очі від солдата, що курив біля дверей і вже ступив був крок їй назустріч, підійшла до Івана і, дивлячись у підлогу, сказала:

"Потанцюйте зі мною... "

Її звали Наталею, і вона жодного разу не глянула в Іванові очі зблизька. Навіть тоді, коли він спитав, як її звати. Вона танцювала не так легко і вільно, як із танкістом, а лише слухняно, навіть покірно, і, кружляючи, Іван майже носив її на руках. Вона була легесенька. І платтячко її шкільне ледь пахло нафталіном.

"Дитина",— подумав Іван.

Коли він повернувся на своє місце, танкіст підсів до нього, нервово поплескай себе крагою по коліну і сказав, контужено пересмикнувши губами:

"Давай вийдемо, друг... "

Іван підвівся і першим пішов до дверей.

"Починається,— подумав,— цивільне життя..."

Він працював у депо лише чотири дні по демобілізації, на тому ж верстаті, що й до служби. Ходив на роботу у флотській робі "хебе", яку зекономив (серед матросів це називалося "засундучити"), та безкозирці, яку знімав у бані в роздягалці і клав у свою шафочку, щоб не замацькати: хай буде пам'ять. Так і працював за верстатом з непокритою головою, підв'язавши білу хвилясту чуприну мотузочком або тонкою дротиною.

Надворі було зоряно й тихо. Лише в котельні за складальним цехом сичала пара і тьмяно полискували під ліхтарями вагонні колеса, що Іван учора обточив на старому своєму "дойчланді".

Ця незграбна велетенська шарманка інколи працювала по-волячому цілу зміну і після зміни, якщо треба було "виручати" план, і Іван залишався на роботі до потемок, інколи ж ніби зурочена зупинялася враз, і запустити її було несила так само, як зрушити з місця вморених волів. Розсердившись, Іван хапав півпудовий різець і пудив ним у станок, а сам ішов у сусідній ковальський цех, бо верстат і після прочухана мовчав, лише скорботно дивився на Івана колись нікельованою табличкою:

"Deutschland 1936".

В ковальському Іван мовчки забирав з рук у молотобійця молот і гатив ним так шалено, що коваль, старенький дядько Сашко Буряк, умовляв мирним воркітливим баском:

"Легшенько, сину, легше, а то ми з тобою з осі шаблю викуємо ненароком...— І, пританцьовуючи молотком то по ковадлу, то по нагрітій до солом'яного кольору осі, питався: — Що, верстат зобижає? От біда з нами, старими роботягами... Мені було десь тридцять годочків, як його привезли із самої Німеччини... Ну та хай він одсапається трохи, а ти вхоркаєшся трохи з молотом, тоді й поладите, тоді він тебе і послухає..."

Коли Іван повертався в токарний, біля верстата вже вештався начальник депо, маленький, сутулуватий чоловічок, у якого на скронях завжди блищали крапельки поту. Свиридович — так звали начальника усі в депо майже ніколи не ходив, а бігав, і здавалося, що він котиться.

"Знову бив верстат? тонкоголосо напускався Свиридович на Івана.— Варвар! Лудист! Не смій!" — І котився сварити ще когось.

Доносив на Івана коротконогий і малорослий Сергій Тарануха, що точив усякі дрібнички — гайки, гвинти, шайби тощо. Він доносив на всіх у цеху, був сварливий, причіпливий і дріб'язковий, як і деталі з його верстата. Ще Тарапуха любив стовбичити в получку біля віконця каси, аби підзирнути, хто скільки заробив.

Тарануха горбився біля свого низенького верстатика, вишкіряючись поглядав на Івана через плече, і та його вишкірячка була схожа на тарганячий порух вусами. В цеху було заведено не помічати Таранухи, не встрявати з ним у суперечку. Тому Іван натискав на кнопку електродвигуна, приказуючи: "Ну, давай, старий, давай",— і верстат воркітливо, як дядько Сашко, крутив колесо далі, знімаючи товсту розпечену стружку, з якої валував густий мазутний дим...

Танкіст вийшов не зразу і не сам, а з двома молодиками, що курили цигарки і тримали руки в кишенях.

"Слухай, полундра...— танкіст грубо поклав на Іванове плече руку в кразі.— Я не хочу з тобою заводиться — ти служив, я служив,— та знай: Натаха моя королева, я ходжу з нею вже другий тиждень... Так що відчаль".

Іван прибрав з плеча його крагу і сказав:

"Спровадь своїх асистентів. Інакше розмови не буде"..

"Ух який орръол! — роблено здивувався один молодик.— Боря,— звернувся він до танкіста майже благально,— дозволь помацати його за пір'ячко".

"А може, одведем трохи далі,— запропонував другий невстояним ще баском.— Бо він тут іще писк підніме. Хай наші спокійно потанцюють".

Обидва вони затягалися цигарками і лучили випускати дим Іванові в обличчя.

"Киш! — сказав Іван, відчуваючи, як м'язи йому наливаються кам'яною твердістю.— А то позакидаю на депо, а драбини не підставлю".

Танкіст реготнув так, мовби він змерз.

"Словом, домовилися, море",— сказав примирливо.

"Ти з "королевами" домовляйся, а зі мною, як хочеш, постій, покури... мовчки.— Іван дістав цигарки, подав одну танкістові.— І зніми дурні оті краги. Тобі що —холодно?"

Він повернувся, щоб іти, але молодики з цигарками в зубах заступили йому дорогу і вийняли руки а кишень.

"Що, цапки, хочеться ріжки спробу пати? — спитав Іван. — Гаразд. Тільки писку не піднімать мені!"

Він спритно вхопив в оберемок обох разом, як обручем обкував, подержав мить. "Покласти на землю — що памороки позабиваю!.. " і кинув молодиків на купу висушеного піску для піскострумного апарата.

Вже у дощаному коридорчику, що вів до червоного кутка, почув: "Ну, ч-чудило, жартів не розуміє!.. "

Танкіст і далі танцював тільки з тою дівчиною, невдоволено шепотів їй щось на вухо, а вона дивилася йому в очі так, що Іван подумав неприязно: "Сестра милосердя... "

Після танців дівчина швидко, не оглядаючись, пішла через колії і танкіст — краг він так і не зняв — подався за нею слідом. Віддаляючись,

вони мелькали по черзі то в жовтому, то в червоному світлі на стрілках — вона попереду, він позаду.

Іван тугіше натяг на лоба безкозирку, щоб вітер не скинув на штибових кучугурах — там завжди було вітряно, як у горах,— і, заклавши руки в кишені, посвистуючи, навпростець пішов додому. На кучугурах він постояв, слухаючи, як від Нагольчанської шахти важко чахкає під гору паровоз, пхаючи попереду себе чотири вагони з вугіллям. Вагони були повні з горою, і грудки антрациту блищали у світлі потужного паровозного ліхтаря.

"Підсісти б та скинути пару грудочок пудів на півтора",— подумав Іван і усміхнувся: в дитинстві це була його робота і розвага — підчепитися на вагон, скинути ногами кілька грудок антрациту супроти барака, в якому вони жили удвох з матір'ю та ще десятком сімей, а тоді пробігтися поруч з паровозом, горланячи машиністам: "Дядьку, пустіть пари! Дядьку, що вам — жалко?!" Пара та пахла гарячою паровозною утробою і збивала з ніг... Після трьох років служби Іван почувався у висілку ще не зовсім своїм і тепер заново узнавав і свою кімнату в бараку, що двічі на добу, коли з шахти вивозили добичу, здригався від цього паровоза, і старенький цей паровоз "Серго Орджонікідзе", і людей: однолітків своїх, які прийшли з армії раніше за нього (дехто навіть одружитися встиг); учителів, які вчили його колись і тепер постаріли на чотири роки; молодих жінок, які ще так недавно, здавалося, були дівчатками, з якими він кружеляв парковими алеями, не почуваючи ані до котрої з них чогось там такого...

Він знав тут кожну вуличку і завулок, усипані понад парканами жужелицею про осінню та весняну багнюку, кожен дубок і кущ глоду в балці зі струмком поміж камінням і травицею. Та найдужче знав і любив оці кучугури штибу на місці колишньої сортувальні, розбитої у війну. Поміж кучугурами, твердими, злежаними, поростими бур'янами, він грався зі своїм дитячим товариством у жмурки, розбійників, у війни і приходив додому чорний, як шахтар після упряжки. Влітку з-за кучугур сходило веселе сонце і світило у вікна їхньої кімнатний, затишної,

чепурної, із збільшеним фото батька на стіні, молодесенького ще хлопця, у формі гірничого рятувальника...

Бараки — їх було чотири на виселок — звалися мордвиновськими, за прізвищем шахтовласника Мордвинова. Колись, іще до війни, вони були дерев'яні, чорні, розхитані вітрами і в них поселялися новоприбулі на шахту. Потім притулища ті знесли, а на їхньому місці побудували довгі одноповерхові будинки з цегли, та назва "мордвинські" так за ними й за лишилася.

За коліями, супроти депо, біля колодязя під дашком стояла черга з цеберками і коромислами, і той, хто тяг воду, довго крутив корбу — колодязь був глибокий! Іван знав це, бо й сам, як підріс, щодня бігав "за путя" по воду і мати щоразу наказувала йому:

"Гляди ж, синку, попід вагонами не лізь!"

Хіба відала вона, яке то щастя — завмираючи серцем (раптом поїзд рушить!) підринути під вагон і опинитися якраз напроти колодязя.

Десь там за цим колодязем жило те дівча з милосердям дорослої жінки в очах. І, зловивши себе на згадці про золотооку дівчину, Іван подумав похмуро-насмішкувато: "Так і змалитися можна... "

Він ішов на станцію до десятигодинного пасажирського поїзда. До цього поїзда виходило щонеділі стільки люду, що перон робився схожий на міський бульвар. Так повелося у висілку здавна, ще до війни — виходити до пасажирського. Це стало звичаєм, святковим ритуалом. До пасажирського йшли, щоб укинути листа в скриньку поштового вагона, зустрічати і проводжати, йшли виглядать його, щоб, першим помітивши тоненький струмінець диму за семафором, вигукнути: "Іде!" Але переважно до пасажирського приходили відпочити, показати себе і побачити інших, а може, ще й затим, щоб струснути з душі монотонність, буденну однаковість висілкового життя, відчути дорогу, рух, мандрівку і

якщо вже не помандрувати, то хоча б утішитися мрією про далекі далі, пожити нею шість хвилин, доки стоїть поїзд. Потім пронести поглядом прощальний червоний ліхтар на останньому нагоні, що даленіє в степ, і піти почастуватися бочковим пивом, порозкошувати ним у тісненькому велелюдному привокзальному буфеті. Пиво було не останньою причиною виходів до пасажирського, надто для людей літніх.

Молодь ходила на станцію до молоді, до безтурботних усмішок і сміху, до поглядів значних, сором'язливо прихованих під віями, до морозива і Шурка Гвоздьова, широкоплечого велетня в батистовій сорочці, крізь яку просвічувався кожен Шурків м'яз, мовби з граніту вирізьблений. Шурко приходив на перон з баяном власної роботи і настройки, що не схожа була на жодну фабричну, а лише на його, Шуркову. Блищали нікельовані вуглики на міхах баяна і перламутрові лади на планках, блищала золота "фікса" Шуркова і власні його зуби, теж перламутрові ("фіксу" він уставив задля осяйнішої усмішки), і співав баян не схожим ні на які баянні голоси в світі. За Шурком рядочками ходили попід руки висілкові дівчата, вбрані, мов на оглядинах, у найкращі свої плаття й черевички, а хлопці ледачкувато, перевальцем походжали окремо, по двоє, по троє з виглядом незалежності ні від дівчат, ні від Шурка, ані від його стоголосого баяна...

Так було весною і влітку. А пізньої осені, коли заходили хмарні сірі дні й тумани, що облогою стояли над висілком та в степу за териконами,— їхні піраміди ледве мріли крізь попелясту імлу,— коли завівали холодні вітри чи зривалися хуги, до пасажирського ніхто без потреби не виходив, і, постоявши в сирітській самотині свої шість хвилин, поїзд рушав далі. Проводжали його лише черговий по станції в червоному кашкеті і з круглим жезлом в руці та воронячий лемент на голих пристанційних деревах.

Іван ішов до пасажирського, щоб побачити знайому провідницю. А може, це й не те — знайому. Він ще й сам не знав що. Та ба, минуло ось уже три тижні, як він устав з цього поїзда, а вона не забувалася. У неї

були великі густокарі очі і засмагле обличчя — без фарб. Скромне, тихе обличчя.

Іван добре пам'ятав свою маму ще молодою, коли вона працювала плитовою на Нагольчанській шахті. Білява, пишноволоса і синьоока, мама була йому найгарніша, коли запинала чисте високе чоло червоною хусткою, низько, при самих бровах, і туго, щоб шахтна пилюга не набивалася у волосся, поверх червоної — ще одну, а третю, робочу, дома не запинала, а несла у вузлику разом з "тормозком".

Коли ж мама, хоч траплялося це й нечасто, ішла до коюсь у гості а чи в кіно, пудрилася і підфарбовувала губи, Іван супився і мовчав або лягав на ліжко і одвертався до стіни: йому здавалося, що вона чепуриться не для себе, а для когось, що вона байдужа і чужа до нього перед отим своїм дзеркальцем.

Мама помічала його дутилі, схилялася над ним, гладила по голові (Іван сердито відкидав її руку) і казала тихо, винувато ніби:

"Я ненадовго, синочку. Я скоро вернуся. Ти не боятимешся, ні? Ти ж у мене мужчина, такий любий, такий набурмосений їжачок".

Їй не було ще й тридцяти п'яти, їй хотілося хоч раз у місяць побути молодою і гарною.

Провідниця чимось нагадувала Іванові маму, оту, в червоній хусточці над бровами. Від Волновахи Іван їхав у купе сам, і вона в прольотах між станціями розповіла йому про себе, про свою матір, яка так само, як і Иванова, працювала в шахті, доки там не вистачало мужчин, а тепер на пенсії і любить пити пиво у неділю з такими ж пенсіонерами, як і сама. Розповідаючи про пиво, дівчина тихо сміялась, по-дитячому притискаючи підборіддя до шиї і дивлячись на Івана з-під довгих вій прекрасними очима. Працювати вона почала по закінченні десятого класу, щоб доточити до маминої пенсії і свою копійку. Потім вийшла заміж, швидко,

зопалу, так, як те роблять зараз майже всі, і тепер має дитину, дівчинку. Він, чоловік її недавній, пропонує зійтися знову, набридає, але вона не хоче: годі. Так і живе з мамою.

На прощання, уже в тамбурі, Іван пригорнув її. Вона ледь доторкнулася губами його щоки, і згораючи в рум'янцях, сказала, що після відпустки, в неділю, себто сьогодні, їхатиме назад. Іван стояв тоді з нею біля вагона, аж доки рушив поїзд, почуваючи себе винним перед мамою — за ці шість хвилин він був би вже дома,— але й піти, не бачити ці шість хвилин її смутних очей, її гарячих рум'янців, що так і не згасли після поцілунку-доторку, теж не міг.

Усі три тижні Іван ждав цієї неділі й забував про неї хіба що на роботі, бо "дойчланд" і після капітального ремонту не зрадив своєму норову — працював коли йому як заманеться,— та ще в школі вечорами: багато перезабув і сидів над підручниками навіть на перерві, не виходячи й покурити.

Тепер от ішов до пасажирського. У флотському. Хоч так не хотілося його носити, надто ж після танкістових краг і шолома. Але більше вдягти було нічого. Спробував якось приміряти майже новий іще костюм, у якому ходив до служби, не згодився — тріснув на спині по шву. І мама тоді сміялася й плакала разом: "Коли ж ти встиг у мене вирости отакий?.. "

Ще не обертаючись на кроки, по міцному духові "Шипру" Іван упізнав Станіслава Вікентійовича Тура, нового начальника депо.

— Мрієм? — спитав Тур, подаючи Іванові руку.

Зодягнений він був парадно: у формений інженерський костюм сталевого кольору з кількома чорними зірочками на рукавах кітеля та петлицях, у кашкеті з блискучими молоточками (видно: начищені), щойно підстрижений нульовкою, виголений і припудрений. Молоді пружні щоки і

підборіддя туго впиралися в комір, потертий ранньою щетиною, наче рашпілем.

— Весілля слухаю,— неохоче відповів Іван.

Він, як і всі деповці, недолюблював нового начальника. Старий сутулуватий Свиридович був турботником, Товкучим Марком, інженером-трудягою. Він міг і вмів позичити в людей, що будувалися, дощок на ремонт вагонів, бо вчасно лісу майже ніколи не присилали; перемотати електромотор, щоб не везти у центральні майстерні за сотню кілометрів і ждати його потім місяць, а то й півтора; він крутився, як муха в окропі, і викручувався завжди, "витягаючи" план, а відтак і прогресивку, якої і сам ждав щокварталу, відверто радіючи, що вона таки буде: Свиридович мав сім'ю з дев'яти душ. Не дати план на сто з лишком означало для деповців образити старого, підвести, зрадити...

Тур, можливо, тому, що він був інженер без усяких затримок — з десятого класу в інститут, з інституту в депо — жив ще в собі, в своєму інженерському званні, у своїй посаді, досить високій, як для невеличкого висілка: начальник шахти, головний лікар, начальник депо — от і всі видатні постаті...

Коли Тур підписував Іванові довідку для вечірньої школи, то звелів покликати його від верстата до кабінету і сказав поважно, стинаючи то однією, то другою бровою:

"Це похвально, що ви, Срібний, хочете вчитися. Я — за. Вчіться. Хоч і в академії. Але не забувайте: головне — виробництво. Мені потрібні колеса".

"Вам?" — здивувався Іван.

Тур почервонів, але сказав по-юнацькому вперто: "Так, мені, оскільки я відповідаю за план". Він був старший за Івана на рік, може, два.

Тура не любили за надмірно начальницькі інтонації, за "Шипр", що і в кабінеті, і в цехах виходив з нього, як пара з казана, а ще за те, що в нього була "рука", "лапа" в Управлінні залізницею — дядько якийсь високий чин. Деповці прозвали Тура просто і в'їдливо: Начальник. "Зробимо, Начальник", "Не знаю, Начальник", "Ша! Начальник іде..."

В'їдливості він, одначе, не помічав. Або ж хотів подолати її мовчанкою.

Тур якийсь час наслухав весільний гомін, потім сказав, розгойдуючись на носках черевиків:

— Наша пара одружується, деповська. Треба б сходити подякувати за запрошення і поздоровити молодих. Як ви думаєте, Срібний? — Чому — поздоровити? Ви ж не голова висілкової Ради,— сказав Іван.— Підіть посидьте за столом, випийте, поспівайте, потанцюйте, якщо вмієте.

— Ніколи мені співати, товаришу Срібний,— зітхнув Тур і перестав розгойдуватися.— Он біля плотницького цеху вагон з дошками стоїть, ще вчора звечора стоїть, а розвантажувати нема кому. Не звільню вагон сьогодні, завтра плати штраф за простій. Доба — шістсот карбованців. А чим їх потім покривати, га, Срібний? — з притиском запитав Тур, мовляв, ти мене тоді, у кабінеті, вколов, пам'ятаю, а що б ти робив на моєму місці зараз? — Доведеться зняти душ чотири з весілля.

Іван поглянув на годинник. За десять хвилин мав прийти пасажирський.

"А й зніме, гусак, зіпсує людям весілля!" — подумав і сказав:

— Не треба нікого знімати. Я сам розвантажу.

— Оввa, які ми... — поблажливо усміхнувся Тур.— Чотириосний пульман — це, Срібний, шістдесят тонн. Хай дерево менше затягне, п'ятдесят. Уявляєте?

— Уявляю;— сказав Іван і рушив до станції.

— Слухайте, Срібний,— вже навздогін гукнув йому Тур.— Якщо ви справді беретеся... Я завтра ж оформлю вам наряд на сто карбованців. Згода?

— То ще казала Настя!.. — засміявся Іван, засміявся не з обіцянки Турової (він знав, що такого наряду нормувальник нізащо не підпише), а від радісного передчуття зустрічі з нею, ось зараз, через кілька хвилин.

Доки він біг, доки проліз попід трьома товарняками, пасажирський уже прийшов. На пероні, як і щонеділі, було велелюдно, виспівував Шуркін банк, походжали пари і цілі гурти молоді, мелькав у натовпі й танкіст у збитому набакир шоломі, але без краг...

Іван побачив її ще від тепловоза, біля того ж таки п'ятого вагона, в якому він їхав тоді. Побачив і знову побіг. Потім пішов повільним кроком: вона була не сама, біли неї стояв високий лисуватий мужчина у блискучому на сонці світло-сірому костюмі, курив і, усміхаючись, качав їй щось. Він тримав за руку дитинча, горошину малу з крилатим червоним бантом на голівці. Іван став під акацією край перону і дивився то на неї, то на дитину — маленьку маму карооку. Він бачив, що вона шукає його в натовпі, що вона не слухає усміхненого чоловіка, навіть на дитя, коли воно вхопилося їй за спідницю і щось лепетало до неї вгору, не глянула.

Дзеленькнув дзвін, загув тепловоз...

Вона побачила його вже з тамбура, притисла вільну, без прапорців, руку до грудей і дивилася на нього, стражденно, жалібно усміхаючись. Краще б уже не усміхалася!

Поїзд вийшов за станцію, у всіх тамбурах поховалися жовті прапорці, зостався тільки в одному.

Коли поїзд почав виписувати дугу, повертаючи в степ, Іван ще раз побачив її у відчиненому тамбурі з притиснутою до грудей рукою, зняв навіщось безкозирку, знову надів і, поблукавши очима по перону, пішов назад до депо. Ішов, примружено дивився в її очі і казав їм: "Доки їздила, доки в роботі була, ще жилося якось, так?.. А у відпустці занудьгувала... Чи мати вмовила? Чи він наобіцяв золоті гори?.. Тепер їде з тобою в Одесу на Привоз по сушені бички до пива тещі за те, що вона допомагала йому тебе обкрутити... Або на одеську тучу — купити тобі плаття з крімплену, сонце купити... Так?.. Що ж, підемо вкалувати, раз таке діло... Не везе в любові — повезе в праці!.. Нове гасло для червоного кутка! Так?.. Ну, щасливо, щасливого плавання по житті! Рубай швартові!.. "

В котельні за чорним від кіптяви саморобним столиком сидів дядько Сашко Буряк і гув якоїсь тільки йому відомої пісні. Він перейшов у кочегари ще тоді, коли Іван приїздив у відпустку.

"Постарів, сину, кузня вже не про мене. Руки терпнуть, бачу погано... Хай молодші кують".

У неділю дядько Сашко чергував у котельні не сам, а з чверткою. Топив ледь-ледь, аби куріло — адже баня порожня,— цяпав з чвертки в кухлик по ковточку, випивав, жвавішав і усміхався сам собі або гув пісні без слів. Потім куняв і знову цяпав.

Іван поздоровкався, сів біля столика на блискучу від давнього мазуту табуретку і закурив.

— Вагон буду розвантажувати, сказав до дядька Сашка.— Перевдягтися треба, то одімкніть мені баню.

— На бісяку тобі той пагоні Жили молоді рвати? — Дядько Сашко недавно смикнув, був ще гаряченький, бідовий і говіркий.

— Сто рублів Начальник пообіцяв. Якраз на пальто... А хто йому такий наряд підпише? Ніхто.

— Нізащо! — вигукнув дядько Сашко.-— І плюнь на той вагон! Давай краще по граминці капнемо на душу ради неділі.

— Ні.— Іван підвівся.— Відімкніть баню.

— Так ти що, сам думаєш до тищі дощок викидати? Це ж тищу разів пальцем кивнуть, і той оніміє, а то — дошки вергать. Ех, молодість наша дурна!

— Інакше штраф,— сказав Іван.— Шістсот карбованців... Він з весілля хотів забрати людей.

— Ну, дивись. Помагати не прийду, бо нічим, сам з вагона скоро випаду! — Обличчя дядькове Сашкове, подзьобане кузнечною жужіллю, зморщилося в усмішці.— Випаду з вагона, а ви, молоді, поїдете далі. Інший, чуєш, каже: піду додому. А я ніколи так не кажу.

Я кажу: піду на квартиру. Бо всі ми — на квартирі. Додому — то вже повезуть...

Дядько Сашко засміявся, закивав головою і пішов одмикати баню.

Іван роздягся, чепурно, як звик робити це на службі, склав форму і заховав у шафу для "комсостава" — так звали в депо начальницьку шафу. Потім надів брудну, холодну від цементових стін та підлоги, тільняшку, штани, кирзові ботинки, підв'язав чуприну мотузочком і пішов до вагона.

Дядько Сашко теж чимчикував слідом і гув:

— До тищі буде. Я знаю. Сам колись дурний був... Знаєш, дурощі од чого? Од здоров'я! Вутла людина розумніша, їй-богу! Ти, Ванько, тільки не спіши, а поволі. І як вибереш уже стільки, що вгору треба буде кидати, тоді закладай у петлі коло дверей ломок довгенький, на нього надівай трубу — я знайду — і шуруй: одним кінцем клади дошку на трубу, за другий берись — і хай летить! Тільки свистітиме. Я знаю... Ні, сто рублів не дадуть. Нормувальник, очкарик той, не підпише. Двадцять п'ять од сили. І то скиглитиме. Та ти на пальто, Ванько, ще триста разів заробиш!

Іван зірвав пломбу, штовхнув двері. Дядько Сашко зазирнув у вагон і вигукнув:

— Ай-я-я, синок! Сира дошка.. Ну, правильно. Сухих нам ще ніколи не привозили. Так що затягай очкур тугіше... — І пішов до кочегарки, скрушно киваючи головою.

Іван вліз у вагон, і в груди йому полився живцевий дух сирої модрини, такий міцнющий, такий розкішний, що він усміхнувся й сказав:

— Тайга!

П'ятиметрові дошки, холодні, насотані сибірською осінню й липучі від живиці, здалися йому спершу легкими, мов тріски, і за хвилину він викидав їх по п'ять, а то й шість. Одначе далі вони робилися важчі й важчі, тільняшка обліпила спину, руки, груди, і він зняв її геть. Сили ніби прибуло. До того ж сонце стало хилитися до полудня, вагонний дах, звідки тисла пружна гаряча хвиля, прохолонув, дихну-лося легше. Іван нарахував триста дощок, які вибрав одним духом — так йому здавалося, а далі кинув рахувати, збагнувши, що обкрадає снагу, і поклав собі тільки працювати, кидати і все, впрягтися й кидати. І думати лише про щось бадьоре.

Найвеселіше йому жилося на службі, безтурботно принаймні. Там не треба було вчити щоденних уроків і потерпати за кожну трійку, а траплялося, що й двійку. Не за себе потерпав: майже всі хлопці в його класі не любили "прилизаних" п'ятірок і вважали "нормальну" трійку гідною справжнього мужчини оцінкою. Іван жалів маму, її втомлені руки, що гортають щоденник, втомлені, червоні од шахтної куряви очі, ображені до сліз його "нормальними" трійками. Тому восьмий клас він закінчив ледь не на похвальну грамоту і кинув школу, пішовши у депо зразу буксомийником, потім учнем токаря.

Згодом, коли він уже служив, мама написала в листі, що жінок із шахти виведено і тепер вона працює на поверхні лебідчицею, піднімає вагонетки з породою на терикон. Заробітки, звісно, не ті, що в шахті, але їй, однією душею живучи, більше й не треба. Вона часто присилала йому посилки з цигарками та яблуками, і цигарки завжди пахли яблуками, а яблука — цигарками...

Бачилася бухта, в якій вони стояли зі своїми тральщиками, бачилася в штилі, така сумирна, лагідна, залита сонцем між береговими кручами,— і розбурхана штормом: свинцево-важкі хвилі, сіра стіна близького небокраю, сточеного в сірістю моря, і вітер такий, що вони зав'язували стрічки під підборіддям, бо зірве безкозирку, понесе в небо, як чорну птаху, кине десь білим баранам на гребенях височенних хвиль.

Під гуркіт шторму дошки здавалися легшими...

Згадався товариш, рідний, як брат, Семен Бєглий із Забайкалля, невисокий дебелий хлопець, гітарист, баяніст, завзятий танцюрист і спортсмен-п'ятиборець. Не давалися йому, так само, як і Йванові, лише стрибки у воду. І все ж, коли спортивній команді, що захищала честь їхнього екіпажу на флотських змаганнях, загрожував "нуль" у графі супроти стрибків у воду, вони з Семеном погодилися стрибати. І шарахкали з п'яти-, потім з десятиметрової вишки, перекидаючись у повітрі під розлогий регіт суддів і спортсменів-плигунів, аж доки закінчилися змагання. Бєглий понабивав об воду синяки на грудях,

стегнах, литках... Іван був синій увесь, тому що важчий за Семена. Їм зарахували кілька очок, навіть більше, ніж слід було: за волю до перемоги, сказали судді сміючись...

Семен любив "вибивати" для Івана ДП — додаткові порції. Ухопить алюмінієву миску, проштовхається до камбузного віконця: "Давай!" — наказує коку. "Тобі?!" — поблажливо питає той, стинає могутніми плечима і одвертається. "Корешу моєму,— показує Семен великим пальцем через плече.— Ванькові Срібному".— "А-а... — Кок накладає повну миску плову і подає у віконце.— Я думав, тобі, шплінт!"

Семен по-справжньому страждав від того, що йому не дозволяли ходити в строю правофланговим поруч з Іваном, а одсилали "на шкентель" — в останній ряд...

Коли дощок зосталося вже менше як піввагона, Іван сів перепочити і закурив: після цигарки не так хотілося їсти. Гайнути б додому перекусити — брудний, як сажотрус, бо в вагоні перед дошками було вугілля, і протяг (Іван одчинив ще й другі двері, щоб вітерець дихав) здіймав чорну куряву, а помитися та перевдягтися — шкода гаяти час.

Сонце вже ховалося за жовту гору дощок біля вагона й золотило вугільну куряву, що її здіймав вітерець. Надвечір'я пахло осінню, підгорілим листям жовтої акації, холонучою землею. Пройшов робочий поїзд. Люди, що їздили у місто побазарувати й повештатися по магазинах, гурточками перегукуючись посунули зі станції у виселок. А з відчинених дверей кочегарки чути було, як гуде дядько Сашко Буряк:

Накри-ився він сі-ірою-у-у шине-е-еллю І ти-ихо-о родних спо-омина-ав...

У війну, як наші вже верталися назад, дядька Сашка тяжко поранило під селом Ребрикове, тут недалеко, І він трохи не вмер, накритий замість

сірої шинелі сірою землею. Почверткувавши а чи за кухлем пива, дядько не раз розповідав Іванові, як йому тоді лежалося:

"Брат, синок, як у ямі... Хлопчики мене тоді знайшли, дітлашки".

Може, й пісню цю він став співати ще від тих часів.

І, посумнішавши, Йван знову став кидати. Тепер уже вгору: купа виросла ледь не врівні з дахом вагона.

Незабаром прийшов дядько Сашко, притяг трубу і довгий прут дводюймового заліза. З цим нехитрим блочком кидати стало набагато легше, тільки штовхай, але й повільніше вполовину, хоч Іван швидше й не міг: м'язи йому мовби зсудомило, вони вже не боліли, а пекли.

— Піду розведу тобі пари та якусь картоплину спечу у топці біля дверцят. Ти ж оце і досі нічого не їв? У-у, я , отако, хоч би й годочків десять скинуло мені, за сотою дошкою упав би. Ех, молодість наша, лошатко брикливе, куди ти забігло!..

— Де там сонце? — спитав Іван.— Бо мені не видно.

— Заходить сонце, Ванько. Оно землі вже торкнулося,— гув дядько Сашко з-за купи.— Чепурненький день сьогодні, а тобі, либонь, найкращий...

Іван прикинув, що роботи лишилося на годину-півтори, дощок сто з лишком. А як добре налягти — останні ж! — то й за годину можна подужати. Він по собі, ще зі служби знав, що таке друге дихання, хоч знав і те, як нелегко воно дається.

— Ой, не кидайтеся там, дайте пройти! — почув дзвінкий веселенький дівочий голос, облишив дошку, яку вже намірився був запустити майже вертикально, в небо, і сперся ліктями на трубу:

"Подивимося, що воно там за краля... "

Він чув, як по спині лоскітно котяться крапельки поту, як тремтять ноги і вибухкує у грудях серце. Чуприна давно випорснула з-під мотузочка, кільцями звисла над очима і теж лоскоче лоб.

З-за купи дощок вийшло дівча, те саме, танкістове, в тому ж коричневому платтячку з білим комірцем і в хустині, запнутій напуском. Аж зігнулося набік, тримаючи в руці повну сітку пляшок.

— Ой, це ви?.. — усміхнулася, зніяковівши.— Добрий вечір...

— Добрий,— сказав Іван.— Що, не вистачає? — кивнув на пляшки І тож усміхнувся.— Чи не свашкою, бува, на весіллі?

— Ні, — дівчина сяйнула на нього золотими очима.— Світилкою у сестрички. А вам не вихідний хіба?

— А нам — недільник,— сказав Іван, закурюючи, примружився від диму і спитав:

— Мордвиновські бараки знаєш?

Вона кивнула швидко, не зводячи з нього очей.

— То якщо вже тобі погуляти не дають за побігеньками, сходила б до мене додому та й принесла якийсь "тормозок". Їсти хочу, а світилки немає", щоб послати...

Він сказав це жартома, аби щось казати — набридло цілий день мовчать. А ще йому не хотілося, щоб вона отак зразу й пішла. Дівчина опустила очі.

— А хто у вас дома є?

— Мама.

Вона похитала головою.

— Ні...

І, не попрощавшись, навіть не глянувши більше на Йвана, пішла, майже побігла з важкою сіткою в руці.

Іван подивився їй услід: "Світилка... мала". І знову став до роботи.

...Він викидав уже останню дошку, коли почув від протилежних дверей вагона:

— Подайте мені руку, бо я сама не злізу.

Вона стояла з біленьким вузликом у руках, у темному одязі й дивилася на нього вгору.

— Ось,— підняла вузлик.— "Тормозок" вам...

Іван сплигнув на землю, став проти неї і мовчав розгублено. Тоді легенько взяв її за плечі — вона трохи одвернулася і дивилась у землю,— усміхнувся лагідно:

— Ти... Ви що, насправді подумали? Я ж пожартував! — Іван пошукав підходящою слова і додав: — Пожартував я... сестрице. їй-богу!

— Ні-ні, я ж бачу. Ви он аж змарніли. Поїжте, а я дошки Покидаю. Добре?

Тільки тепер Іван помітив, що вона в робочому одязі, і засміявся:

— Все вже. Вагон порожній; І я скоро піду вечеряти додому. Так що спасибі.

— То ж домашнє, а це весільне пригощання,— сказала вона і, розв'язавши вузлик, подала Іванові.

— Ну, якщо пригощання, тоді скуштуємо.— Іван сів на дерев'яну тумбу для запчастин та грубого вагоноремонтного інструменту і швидко, хоч руки і не дуже корилися йому, впорався з весільними ласощами.

— А це що за буцёник? — спитав, розглядаючи пухку запашну квітку з рум'яними пелюстками.

Дівчина засміялася тихо, сяючи білими сміюнцями.

— Шишка, сказала.— На весілля таке печуть: шишками зветься. Це я сама таку придумала квіткою і спекла крадькома, бо світилкам не можна шишки робити.

— Чому?

— Не знаю... Кажуть так.

— Хіба ви вже працюйте, що роба є? — спитав Іван.

— Тут, у складальному цеху. На крані. Ви колись заходили до нас, як на роботу поступали. Я несу деталь, а ви просто під неї йдете... Дзвонила, дзвонила — навіть не глянули...

— Скільки ж вам років? — здивувався Іван.

— Сімнадцять. І чотири місяці... Завтра буде.

В котельні зарипіли двері, загув дядько Сашко, потім умовк, певно, прислухаючись, і покликав:

— Агов, Ванько! Ти вже одвоювався? Іди до картоплі, поки гаряча. А тоді — в лазню. Я тобі такої пари підпустив, що аж кипить.

— Іду,— озвався Іван і підвівся.

— Спасибі тобі, птахо! — сказав до дівчини.— На свайбі одтанцюю...

За станційними деревами сходив місяць, там було червоно і виднілися крізь листя сонні воронячі гнізда.

— Можна, я вас підожду? — спитала вона тихо.

...Другого дня вранці Іван стояв біля верстата, огорнутого прозорим синюватим димом та блискучим проти осіннього сонця у вікнах металевим пилком.

Тур підійшов до нього, усміхаючись очима, обдав "Шипром", дещо врочисто потис руку і сказав:

— Спасибі, Срібний. Молодчага ви,— і додав винувато: — Тільки, розумійте... Нормувальник не підписує наряд на сто карбованців. На двадцять п'ять, не більше... Я підписав, а він... і головний бухгалтер заперечують: порушення фінансової дисципліни.

— А штраф? — усміхнувся Іван.— Шістсот карбованців — як?..

— І я їм казав. Але штраф — то було б законно.

— Нічого, переживем! — засміявся Іван.

— Е, ні, я дещо придумав,— сказав Тур.— Виключайте верстат і йдіть за мною...

Він завів Івана до складу, червоного вагона без коліс, і сказав до вухатого довготелесого комірника:

— Видайте, будь ласка, товаришу Срібному формену шинель. Під мою відповідальність. Подумав, заграв бровами, стинаючи то одною, то другою, потім додав поважно: І мені, будь ласка. Таку ж саму, як і Срібному...

Він обернувся до Івана й усміхнувся йому:

— Ви не заперечуєте, якщо я... Із солідарності, так би мовити, і на знак дружби носитиму таку ж, як і ви, шинель?..

— Ні... Це не те, Начальник!

Іван перекинув через плече шинелю і рушив до цеху. Потім обернувся. Тур стояв у дверях червоний і ображений.

— Не те, Начальник. Свою солідарність зі мною ви мали можливість продемонструвати вчора.

І пішов.

А в складальному цеху радісно видзвонював крановий дзвінок.